

GOLIJSKA JEZERA – NEISKORIŠĆEN TURISTIČKI POTENCIJAL

S. Marković¹, M. Ostojić², I. Popović³

¹Dr Svetislav Lj. Marković, profesor, Visoka škola tehničkih strukovnih studija, Svetog Save 65, 32000 Čačak, SRBIJA, e-mail: svetom@open.telekom.rs

²Miloje Ostojić, spec. menadžm., Turistička organizacija opštine Ivanjica, Milinka Kušića 47, 32250 Ivanjica, SRBIJA, e-mail: tooivanjica@eunet.rs

³Dr Ilijan V. Popović, Ljubički kej, soliter 5, stan 65, 32000 Čačak, SRBIJA, e-mail: ilijapop@ptt.rs

Apstrakt: Mogućnosti za razvoj turizma na Goliji, kao jedinom Park prirode prve kategorije (od 2000. godine) i Rezervatu biosfere (2001) u Srbiji, nisu ni približno iskorišćene. Ovu planinsku lepoticu priroda je predodredila za razvoj brojnih turističkih grana. Jedan od potpuno neiskorišćenih potencijala predstavljaju prirodna jezera, koja se na njih nalaze. Dva su čak na oko 1.500 metara nadmorske visine, što samo po sebi predstavlja raritet. Cilj ovog rada je da se skrene pažnja na goljske bisere ne bi li se posvetila veća pažnja ovim svojevrsnim „gorskim očima“. Uz određena ulaganja moguće ih je iskoristiti kao privlačne lokalitete Golije. Naravno, neophodno je poštovanje režima njihove zaštite.

Ključne reči: jezera, Golija, turizam

1. UVOD

Golija je bez sumnje jedna od najlepših i šumama najbogatijih planina u Srbiji. To je najviša planina jugozapadne Srbije i nosi epitet vazdušne banje. Goliju je zbog niza specifičnosti i karakteristika Vlada Srbije proglašila Parkom prirode prve kategorije (2000. godine), da bi je UNESCO kategorisao kao Rezervat biosfere (2001). To je jedini rezervat biosfere u Srbiji. Na ovoj planinskoj lepotici nalazi se veliki broj prirodnih retkosti. Njena ogromna površina i očuvana životna sredina omogućavaju postojanje izuzetno velikog broja različitih vrsta biljnog i životinjskog sveta, brojnih izvora, potoka i reka, ali i tri jezera. Svakako najpoznatije je **Daićko**, ali ne manje značajna i zanimljiva su i **Košaninova jezera** i jezero **Nebeska suza** na Okruglici. Kao što su i sve druge znamenitosti Golije dar prirode i jezera su – prirodna.

2. DAIĆKO JEZERO

Daićko jezero se nalazi na severozapadnoj strani Golije, u produžetku kose koja se od Jankovog kamena (1.833 mnv) spušta prema severu i gradi razvođe između dve najveće i najpoznatije goljske reke – Moravice i Studenice. U morfohidrološkom smislu pripada slivu Moravice, ali je u neposrednoj blizini razvođa sa slivom Studenice, jer vododelnicu predstavlja greben Rivotine, koji se nalazi sa istočne strane jezera. Leži na 1.436 metara nadmorske visine u maloj, plitkoj depresiji. Površina vodenog okna je oko 160 kvadratnih metara, sa obimom od približno 50 metara. Kada je Nedeljko Košanin¹ 1906. godine proučavao ovo jezero zaključio je da se njegova površina neprekidno smanjuje i procenio da je tadašnji obim vodenе površine iznosio 103 m, a da je nekada bio 216 m. Tadašnja površina jezerskog ogledala bila je oko 460 m², a sa isušenim i vegetacijom pokrivenim delom 1.569,8 m². Lako je zaključiti da se površina vodenog okna smanjila na jednu trećinu one koja je bila pre jednog veka. To jasno ukazuje na proces eutrofikacije (prihranjivanja vode đubrivima), koji je u poslednje vreme znatno ubrzao usled antropogenog (ljudskog) faktora.

Do Daićkog jezera je lako doći jer se nalazi neposredno pored asfaltnog puta Ivanjica-Bele Vode, odnosno Ivanjica-Goljska Reka. Od Ivanjice je udaljeno tridesetak kilometara, od Belih Voda nešto više od dva kilometra, a od Goljske Reke desetak kilometara. U narodu se ovo jezero često naziva Tičar, po brdu koje se nalazi sa njegove zapadne strane. Nije retkost čuti i naziv „Svatovsko jezero“, ili „Gorsko oko Golije“.

¹ Nedeljko Košanin (Čečina na Goliji, 13. oktobar 1874 – Grac, Austrija, 22. mart 1934), botaničar, akademik, univerzitetski profesor. Detaljna proučavanja Daićkog jezera obavio je 1906. godine.

Slika 1: Daićko jezero

Pitanje nastanka jezera i njegove starosti predstavlja veoma složen problem, koji nije rasvetljen, a na čijem rešavanju se vrlo malo radi. O nastanku jezera postoji više mišljenja. Prema jednom, jezero je nastalo pod neposrednim uticajem tektonskih pokreta. Drugo mišljenje je da je jezero glacijalnog (glečerskog, ledničkog) porekla. Ima i onih koji smatraju da je depresija jezera nastala pregrađivanjem starog inicijalnog dela doline Pakašnice (reke ponornice) velikom količinom deluvijuma (materijala nastalog raspadanjem stena i taloženjem na blagim padinama).

Jezero je nekada ležalo usred guste smrčeve šume, a velike smrče su se izdizale neposredno na obalama jezera. Vodom natopljena zemљa oko jezera bila je vrlo povoljna podloga za razvoj smrčevog drveća. U to vreme oko jezera nije bilo golih mesta, pa je ono predstavljalo gorsko ogledalo. U tom ogledalu sunce se moglo ogledati samo kada je bilo u zenitu. U najvećem delu dana jezero se nalazilo u hladu od smrča, pa su zagrevanje, osvetljavanje i druge ekološke prilike bile sasvim drugačije nego danas. I jezerska vegetacija je morala biti drugačija od današnje.

Jezersko dno nije simetrično, već je nagnuto prema severozapadu, pa je najveća dubina, koja iznosi 3,2 metra, ekscentrično položena. Dubina neposredno uz žmiravac varira između 1 i 2,7 metara. Najveća je u severozapadnom, a najmanja u jugoistočnom kraju. Razlog zašto je dubina jezera pored obale relativno velika leži u tome što se vegetacija tresavskih biljaka pruža u obliku jednostavnog pokrivača od prvobitnih obala prema centru. Tresava nailazi na slobodnu površinu vode, prekriva je i pliva po njoj.

Celokupna jezerska depresija ima oblik jednakostraničnog trougla sa zobljenim temenima. Istovetan oblik ima i samo jezero. Zapadna obala jezera ima meridijanski pravac, a druge dve se sastaju na jugoistočnoj strani. Prema Košaninu, nekada je depresiju ispunjavala voda do presedline na severnoj strani, a sada je vodeno ogledalo veoma redukovano i približeno severozapadnom kraju. Tragovi ranijeg stanja su očigledni i ogledaju se u karakterističnom vegetacionom pokrivaču, koji zauzima isušeni deo jezera.

Geološku podlogu jezera i njegove okoline čine filiti karbonske starosti. Jezero je formirano u škriljcu koji sadrži dosta liskuna i kvarca. Malena visoravan, koju zauzima jezerska depresija, ima blag nagib u svim pravcima. Sva uzvišenja oko jezera i presedlina na severnoj strani obrasli su smrčevom šumom. Goli su samo presedlina na južnom kraju i jedna uska zona oko jezera. Takva šumovitost ima veliki uticaj na osvetljenje, zagrevanje i isparavanje vode u jezeru. Providnost vode je veoma mala. Tako mala providnost vode uslovjava siromaštvo vegetacije na dnu jezera. Boja vode je tamno mrka zbog crne boje muljevitog jezerskog dna. Iako je plitko u njemu nema čak ni submerznih biljaka (hidrofila koje su čitave potopljene u vodi) koje se vezuju za dno. Košanin je utvrdio da ima vrlo mali broj živih algi, a da je mulj sastavljen uglavnom od izumrlih delova mahovina, sfagnuma i hipnuma, i monokotila, koje rastu na obali. Tu ima dosta polenovih zrnaca od smrče.

U biljno-geografskom pogledu jezero se nalazi u predelu četinara i njegova neposredna okolina je isključivo pod smrčevom šumom, koja je na istočnom uzvišenju najstarija.

Ranije je jezero bilo bez ikakve komunikacije sa tekućom vodom, nije imalo nikakvih nadzemnih pritoka. Sada dobija vodu od kaptiranog izvora sa spomen-česmom posvećenom Vlastimiru Parezanoviću, koja se nalazi preko puta. Pod zaklonom smrčeve šume sneg se u proleće polako topi, pa ni ova voda nikada u jezero ne teče bujicom. Jezero leti nikada na presušuje, a kolebanje nivoa vode u njemu je neznatno. To upućuje na pretpostavku da mu voda stalno pritiče. Glavni dotok vode je od atmosferskih padavina, snega i kiše. Područje sa koga se voda sliva u jezero nije veliko, ali zato što je blago nagnuto prema jezeru i pokriveno šumom, obezbeđeno je lagano i dugotrajno priticanje vode. Osnovna količina vode nastaje topljenjem snega. Kopnjenje snega je lagano i pod zaklonom je od sunca, a zbog velike nadmorske visine započinje relativno kasno. Na ovoj visini temperatura je najveća od jula do septembra, a u ostalim mesecima celo područje je hladnije. Zima je prilično hladna i traje pet-šest meseci. Najčešće je to od novembra do kraja marta. Za to vreme napadaju veliki snegovi, čije otapanje zbog zaklonjenosti smrčevom šumom može trajati do juna. Na području jezera sneg se retko otopi do polovine maja, a

slana pada i u junu. Leto je znatno skraćeno, a isparavanje vode iz jezera donekle ograničeno. Isparavanje vode otežava i vlažnost neposredne jezerske okoline, koja je pod šumom, ali i niske prosečne temperature vazduha. Veliku smetnju predstavlja vegetacioni pokrivač, koji u velikom prostoru zastire vodenu površinu i kao pokrivač štiti je od isparavanja i vazdušnih strujanja. Vegetacioni pokrivač redukuje slobodnu vodenu površinu izloženu direktnoj insolaciji i isparavanju i u velikoj meri utiče na smanjivanje zagrevanja jezerske vode. Leti jezero dobija vodu od kiše, koja je na ovoj nadmorskoj visini česta i obilna. Na osnovu razlike u temperaturi vode u jezeru, Košanin je prepostavio da u najdubljem delu jezera postoji izvor male izadašnosti, mada nema pouzdanih dokaza za podzemno doticanje vode. Teško je prepostaviti da li ima i gubitaka vode podzemnim putem s obzirom da se jezero nalazi na vododržljivoj i nepropusnoj podlozi.

Veoma povoljnom kombinacijom svih navedenih faktora omogućeno je da jezero i pri najslabijem priticanju izvorske vode ne presuši ni za vreme najvećih suša. Time su stvorene pogodnosti za naseljavanje i održanje vodene vegetacije.

Pre ulaska u jezero voda neko vreme teče potpuno ravnom podlogom, usled čega se materijal sa okolnog bilja uzgred taloži. Ovom procesu na ruku ide i gust vegetacioni pokrivač tresave, koji filtrira vodu koja se uliva u jezero. Nema sumnje da se slobodna vodena površina veoma brzo smanjuje i da vegetacija sve više osvaja jezersko okno. Pored toga, i okolna šuma se proređuje, pa prostor oko jezera sve više zahvata suva utrina. Usled toga se pojačava insolacija (izloženost Sućevom zračenju), smanjuje vlažnost vazduha i jezero sve više izlaže uticaju vazdušnih struja. Posledica je jače zagrevanje i isparavanje vode. Time se stvaraju nove prilike za život u jezeru i olakšava naseljavanje novih stanovnika.

Relativno mala količina vode u jezeru bi se mogla zagrejati i iznad temperature vazduha kada jezero ne bi imalo podzemne pritoke. I leti voda u jezeru je prilično hladna. Zimi jezero je zaledeno. Na temperaturu vode presudan uticaj imaju: velika nadmorska visina, neposredna blizina šume i relativno kratko trajanje dnevne insolacije. U julu (najtoplijem mesecu) sunce ogreje celu površinu jezera tek posle 9 časova, a već u 17 časova jedan deo zaklone smrče sa zapadnog uzvišenja. Zbog toga što je jedan deo jezera pre podne, a drugi posle podne u hladu, znatno se smanjuje zagrevanje vode. Za vegetaciju u jezeru to je od presudnog značaja, jer sa nižom temperaturom vode u vezi je i jača apsorpcija gasova i povoljnije prilike za život. Ovo omogućava relativno veliko bogatstvo algi u jezeru. S druge strane, šuma smanjuje temperaturne ekstreme između noćnog i dnevnog perioda.

Tresava je isušeni i vegetacijom pokriveni deo nekadašnjeg jezera. Ona zahvata mnogo veći prostor nego slobodna vodena površina. Elementi tresavske vegetacije smenjuju se od periferije prema centru jezera, tako da se jasno vidi prelaz iz livadske u visoku tresavu. Proces napredovanja tresave i redukovana slobodne vodene površine odvija se po celoj periferiji jezera. U jezerskoj depresiji vlada relativno zatišje, koje obezbeđuje okolno drveće, pa obalska vegetacija nije izložena poremećajima od talasanja vode. Zbog toga je prelaženje vodene površine u tresavu moglo ići ravnomerno i brzo. Glavni elementi jezerske tresave su mahovine *Sphagnum* i *Hypnum* sa niskim, gustim i uvek zelenim busenom, sa kojima se meša oštrica *Carex*.² Na tresavi ne raste nijedna drvenasta biljka, niti ima ijjedne dikotile sa viđenijim i lepšim cvetom. Uopšte, tresava ima jednolik izgled. U njoj nema biljaka koje čine prelaz od vodenih ka suvozemnim, pa je tresava oštro odvojena od zone utrine.

Daičko jezero je veoma bogato algama, čijem razviću pogoduje veća nadmorska visina. Košanin je 1906. godine ustanovio 117 vrsta i varijeteta algi iz 53 roda. Novine za Srbiju bilo je 28 rodova sa 115 vrsta i varijeteta. Od njih su dve vrste i jedan varijetet predstavljalje novinu i za celokupnu nauku.

Životinjski svet Daićkog jezera je nedovoljno istražen, ali se zna da je ovo jezero jedino stanište u Srbiji za tri vrste vodenih insekata iz reda *odonata* (vilinskih konjica). Jezero je jedno od retkih staništa repatog vodozemca – *Triturus cristatus*.

Antropogeni faktori preti da unušti ovaj dar prirode. Ubrzani proces zarastanja jezera je isključivo posledica negativnog uticaja čoveka na prirodu. Intenzivna seča smrčevih šuma u okolini povećava insolaciju i isparavanje, a izgradnja puta smanjila je dotok vode i promenila vodni režim jezera. Time su bitno promenjeni ekološki uslovi, mikroklimatski parametri i vodni bilans, pa je proces eutrofifikacije jezera intenziviran. Pored toga, negativan uticaj ima i napasanje stoke u blizini jezera, što dovodi do sabijanja zemljišta i promene hemizma jezera. Jezero je nekada služilo kao pojilište za stoku. U vreme Košaninovog istraživanja (pre jednog veka) jezero je bilo okruženo gustom smrčevom šumom (predstavljalo je pravo „gorsko oko“ Golije), koja je sprečavala zasipanje jezerskog dna sedimentima i prilaz stoke jezeru. S obzirom da je jezero sada na čistini, otvoren je prilaz stoci, koja pospešuje dalji razvoj travne vegetacije. Vegetacija smanjuje površinu vodenog ogledala. Stepen izmenjenosti Daićkog jezera se može oceniti kao visok, odnosno kao narušen prirodni ekosistem.

Skupština opštine Ivanjica je, na predlog Republičkog zavoda za zaštitu prirode, 1966. godine donela rešenje o stavljanju pod zaštitu države Daićkog jezera-tresave, kao prirodne retkosti i prirodnog spomenika geobotaničkog

² Prve podatke o flori ove tresave dao je naš čuveni naučnik Josif Pančić (1814-1888), do kojih je došao prilikom istraživanja obavljenog 1875. godine.

karaktera. Rešenje se odnosi na jezersko okno i neposrednu jezersku zaravan ukupne površine dva hektara. Predviđeno je da se obeleži granica zaštićene zone, ali to ni do danas nije urađeno. Područje je stavljen pod režim zaštite kao strogi rezervat prirode u kome je zabranjeno vršiti bilo kakve promene koje ometaju spontani prirodni razvoj živog sveta. Zaštitom je zabranjena ispaša stoke i bacanje bilo kakvih predmeta u jezero, ali se režim zaštite i zabrane često ne poštuje. Odluka o zaštiti stoji na papiru, a degradacija ove prirodne retkosti je nastavljena.

Kao tehnička zaštita jezera predviđeni su taložnici koji bi sprečili unošenje nanosa sa površinskom vodom. Planirano je i vađenje različitih nagomilanih predmeta. Biološke mere se ogledaju u očuvanju autohtonosti flore i faune i doprinosu većoj stabilnosti ekosistema Daićkog jezera. Na primer, za opstanak ugroženog vodozemca velikog mrmoljka od presudnog značaja je zabrana poribljavanja jezera, jer bi on bio ugrožen od strane grabljivih vrsta riba.

Jezero je kulturno mesto za stanovnike golijskih sela. Ako je verovati narodnim pričama tu se okupljuju najlepše gorske vile. Nekada se pored jezera služila i verska služba. Dugi niz godina, na proplanku pored Daićkog jezera narod se okuplja u veoma velikom broju na Prokoplje, 21. jula. Sabor koji masovno posećuju meštani i ljubitelji Golije predstavlja veliku presiju na ekosistem jezera. Preko puta jezera postavljena je spomen-česma posvećena Vlastu Parezanoviću, pionиру šumarstva u Moravičkom kraju, na kojoj je uklesano: „Kada bi svaki čovek znao koje je drvo njegovo, nikada ga ne bi posekao“.

Inače za ovo jezero su vezane brojne legende. Navodimo one koje je zabeležio učitelj i istraživač golisjkih lepoti Ljubomir Marković. U legendi *Čudovište iz jezera* kaže se: *Iz Daićkog jezera stalno se pojavljivalo nekakvo čudovište. Izlazilo je na pašnjake oko jezera i tuklo se sa volovima daićkih i gledičkih čobana. Dozlogrdi to čobanima i naprave plan kako da ga unište. Zamole jednog kovača iz Daića da svome volu okuje rogove. Kovač je posebno hranio i negovao svoga biku koji će se bosti sa grdosijom iz jezera. U borbi kovačev bik, na veliku radost čobana, nadjača grdosiju iz jezera. Ona se stropošta u jezero i nikako se više nije pojavljivala na pašnjacima u okolini jezera. Od tada su čobani mirno napasali svoja goveda.*

Kao logičan nastavak ove sledi legenda koju je Marković nazvao *Bele Vode*. Ona glasi: *Posle borbe između kovačevog bika i grdosije iz Daićkog jezera, poteče krvava voda na izvoru, koji je udaljen više od dva kilometra od jezera. Pričalo se tada da je ranjena grdosija svojom krvlju obojila vodu u jezeru. Stanovnici okolnih sela se uplaše i pozovu pet sveštenika te na ovom izvoru održe molitvu da se voda izbistri i potekne onakva, kakva je ranije bila. Okupi se mnogo sveta na ovu bogoslužbu i voda se, na veliku radost meštana, izbistri. Svake godine, na Prokoplje, narod se okuplja na sabor na Belim Vodama. Ranije je bila molitva, a u poslednje vreme svet se okuplja na sabor.*

Sličnog sadržaja je još jedna legenda: *Posle uništenja grdosije u Daićkom jezeru, narednih godina okolna sela je tukao grad, a najviše selo Glediću. Dozlogrdi to Gledičanima pa pozovu pet sveštenika na Prokoplje da drže denije na jezeru i zauzmu ovaj dan za svoju preslavu, jer im je neko iz jezera rekao da tako mogu spasti letinu. I od tada se svake godine na jezeru održava sabor, gde se okuplja svet, ne samo iz okolnih sela, već i sa velike daljine, čak od Moravice i Studenice.*

Možda je najpopularnija legenda o tome kako su se u jezero utopili svatovi. Marković ju je zabeležio ovako: *Jednom prilikom pored Tičar-jezera naiđu svatovi sa devojkom. Napred su išli barjaktar, stari svat, momak i never sa devojkom, kako je to običaj. Svi su bili na konjima i u napitom stanju. Barjaktar nije htio da prođe pored jezera, nego povede pijane svatove preko jezera. Kako je koji svat nailazio na obalu jezera, nestajao bi u jezerskoj vodi. Ostao je samo barjaktar na površini vode. Na izvorištu reke Pakašnice, koja izvire iz jezera, pojavili su se kasnije never i devojka. I od tada se svake godine na Prokoplje okuplja svet iz okolnih sela na denije i sabor.*

3. KOŠANINOVA JEZERA

Košaninova jezera su dva jezera, malo i veliko, u obliku elipse, na oko 900 metara nadmorske visine. Nalaze se na Jelaku, u uvali na severnoj strani Crepuljnika. Ime su dobila po znamenitom srpskom botaničaru Nedeljku Košaninu, rođenom u ovom kraju. Nalaze se u slivu Studenice. Do ovih jezera iz Ivanjice se stiže asfaltним putem do Pridvorice (oko 25 km), gde se skreće na istok i nastavlja šumskim putem dugim šest kilometara, koji nije pogodan za prevoz putničkim kolima.

Veliko jezero je obrasio vegetacijom i samo manji delovi jezera nalaze se pod vodom, sa obodnim delovima obraslim šumom. Košaninovo jezero (veliko) pruža se u pravcu istok-zapad. Dugačko je oko 180 metara, a široko skoro 100 m. Prema zapadu blago pada, pa se stvara utisak da je sastavljeno od dva dela. Oko jezera su uglavnom šume bukve, jеле i smrče, a na južnoj strani bora. Zapadno od velikog jezera, iza jednog malog prevoja, nalazi se manje jezero. Malo Košaninovo jezero je vodena površina koja se relativno brzo prazni. S obzirom da je malo jezero nekoliko metara više od velikog jezera, voda povremeno otiče bočnim kanalom u dužini od tridesetak metara u veliko jezero. Malo jezero je dugačko 90 metara sa ukupnom površinom 29 ari,

izduženog je oblika sa dubinom od oko 7 metara. Na osnovu činjenice da se žabe nalaze samo u gornjem delu jezera, istraživači (B. Matijević i M. Gajić) su utvrdili da je voda u donjoj tresavi Košaninovog jezera slana.

Slika 2: Veliko Košaninovo jezero

Posebno je zanimljiv fenomen vezan za ovo jezero: kada su kišni dani nivo vode u jezeru opada, a kada je vreme sunčano – jezero nadolazi.

Slika 3: Malo Košaninovo jezero

Veliko jezero u suštini predstavlja jednu specifičnu biljnu formaciju, jer se u ovoj tresavi uveliko naselio *Carex paniculata* – metlasta oštrica. Ova biljka je formirala velike i visoke busene, tako da izgledaju kao nekakva sedišta. U rano proleće svi ti buseni izgledaju kao besprekorna sedišta, jer su prošlogodišnji listovi osušeni i polegli. U vreme kada tresava ozeleni buseni se međusobno dodiruju i na pojedinim mestima jezero izgleda kao livada. U stvaranju resave učestvuju i mahovine. Na velikom broju busena javljaju se breza ili smrča, koje se ovde ponašaju kao poluparaziti.

4. JEZERO NEBESKA SUZA NA OKRUGLICI

Pored ovih jezera u novije vreme formirano je jezero Nebeska suza na Okruglici, u predelu Velikih livada, u izvorišnom delu Jastrebovačke reke (leve pritoke Studenice). Nalazi se iznad puta Ivanjica – Bele Vode i od

njega je udaljeno nekoliko stotina metara idući putem teško prohodnim za putnička vozila. Jezero se nalazi na rastojanju manjem od 30 kilometara od Ivanjice. Nastalo je krajem osme decenije 20. veka, posle zemljotresa u Rumuniji (1977). Locirano je na maloj i neuređenoj travnatoj zaravni sa nadmorskom visinom od 1.495 metara. Nepravilnog je oblika i predstavlja površinski najveće jezero u Moravičkom kraju. S obzirom da je novijeg datuma, potpuno je neistraženo. Narod ga je nazvao *Nebeska suza*.

Slika 4: Jezero Nebeska suza

5. ZAKLJUČAK

Turistički potencijali golijskih jezera su potpuno neiskorišćeni. Treba ih iskoristiti kao privlačne lokalitete Golije, uz poštovanje režima njihove zaštite. Jezera, kao prirodno dobro, treba štititi od negativnih antropogenih uticaja.

LITERATURA

- [1] GAJIĆ, M.: *Flora i vegetacija Golije i Javora*, Šumarski fakultet Beograd, OOUR Šumarstvo „Golija“ Ivanjica, Ivanjica, 1989.
- [2] KOŠANIN N.: *Daićsko jezero - hidrobiološka studija*, Glasnik Srpske Kraljevske Akademije Nauka, Beograd, 1908.
- [3] MARKOVIĆ Lj.: *Moravičke legende*, SIZ kulture opštine Ivanjica, Čačak, 1984.
- [4] OSTOJIĆ M., MARKOVIĆ S.: *Ivanjica – turistički vodič*, Turistička organizacija Ivanjice, 2011.